

Kā un ko vēlēsim oktobrī - I

Kā jau demokrātiskās valstīs pierasts, arī Latvijā šogad ir gaidāmas vēlēšanas. **Tās būs 13. Saeimas vēlēšanas, kuras notiks 6. oktobrī.** Uz jautājumu, vai šīs vēlēšanas būs vai nebūs izšķirošas, atbildēt ir vienkārši. **Demokrātiskā valstī nemēdz būt neizšķirošu vēlēšanu, un tie, kas apgalvo, ka tādas ir, muļķo cilvēkus.** Pat tad, ja attiecīgās vēlēšanas nerada tūlītējas un radikālas pārmaiņas “rīt uz brokastlaiku”, tas nav iemesls, lai uz tām neietu. Vēlēšanas ietekmē ilgtermiņa procesus, un balsojuma sekas var būt sajūtamas pēc vairākiem gadiem. Turklāt ņemsim vērā, ka Latvijas Saeimas vēlēšanas ir svarīgas arī tādēļ, ka tās ir vienīgās nacionālā līmeņa vēlēšanas. Atšķirībā no citām valstīm, kā ASV, Francija vai Polija, kur pilsoņi vēl arī prezidentu vai parlamenta augšpalātu, latvieši valsts mērogā vēl tikai parlamentu. Šis parlaments tad arī noteiks toni Latvijas politikā: tam nāksies pieņemt daudzus svarīgus lēmumus, kuri tā vai citādi skars ikkatru no mums. Tādēļ atbilde uz jautājumu par vēlēšanu izšķirīgumu ir pašsaprotama: jā, protams, uz vēlēšanām ir jāiet pavisam noteikti.

Kas jādara

Lai palīdzētu gatavoties 6. oktobrim, es šajā rakstā pastāstīšu par šo vēlēšanu galvenajiem dalībniekiem un izaicinājumiem. Taču pirms tam būtu jāatgādina par galvenajiem vēlēšanu procedūras noteikumiem. Tajās var piedalīties katrs Latvijas pilsonis, kurš vēlēšanu dienā ir sasniedzis 18 gadu vecumu. Visbiežāk dalībai vēlēšanās noderēs Latvijas pilsoņa pase (jāpārliedz par derīguma termiņu!). Taču kopš laika, kad esam ieviesuši personas apliecības, pastāv arī alternatīva procedūra. Pilsoņiem, kuriem nav pases, bet ir tikai personas apliecības, līdzās tām ir jāizņem īpašas vēlēšanu apliecības – tajās tad arī tiks izdarīta atzīme par dalību vēlēšanās, jeb, vienkārši sakot – iespiests zīmogs. Kad nu esam apgādājušies ar nepieciešamo dokumentu, varam rīkoties tālāk.

Liels vairums pilsoņu, protams, dosies uz iecirkņiem 6. oktobrī, varbūt mazliet pagaidīs rindā un nobalsos klātienē. Arī ārpus Latvijas darbosies veseli 115 iecirkņi. Taču Latvijas Centrālā Vēlēšanu komisija ir parūpējusies arī par alternatīviem balsošanas veidiem – īpaši pilsoņiem, kas dzīvo ārpus Latvijas. **Pirmkārt, varam balsot pa pastu.** Tam, uzrādot pasi vai personas apliecību, līdz 14. septembrim jāpiesakās kādā no Latvijas pārstāvniecībām, kas organizē balsošanu pa pastu – visbiežāk tās ir vēstniecības. Tad jūs savlaicīgi pa pastu saņemsiet visus dokumentus un varēsiet nobalsot, kā saka, neizejot no mājas. Ja esat Latvijā, bet tieši 6. oktobrī nevarat aiziet uz vēlēšanu iecirkni, jau kopš 3. oktobra varat “nodot balsi glabāšanā”, jeb, vienkārši sakot, nobalsot iepriekš – tiesa, ne visos vēlēšanu iecirkņos. Par visām šīm tehniskajām lietām noteikti der ieskatīties Centrālās Vēlēšanu komisijas mājaslapā www.cvk.lv – tur viss ir labi izskaidrots.

Tas, ka Latvijas varas iestādes rūpīgi piedomā pie vēlēšanu līdzdalības, nav nejaušība. Gandrīz visur pasaulē ir vērojama vēlēšanu līdzdalības samazināšanās. 2014. gadā uz 12. Saeimas vēlēšanām devās 58.8% pilsoņu: pasaules salīdzinājumā tas nav pārāk zems rādītājs, tomēr arī Latvijā ir vērojama krītoša tendence. 2011. gadā uz vēlēšanām aizgāja 60.55%, un, ja tā turpināsies, mēs drīz vien sasniegsim Lietuvas līmeni, kur uz vēlēšanām iet mazāk par pusi pilsoņu. Ir vesela virkne iemeslu par šādu samazinājumu uztraukties. Parlamenta uzdevums ir pilsoņu interešu reprezentācija, taču, ja cilvēki neiet uz vēlēšanām, parlaments

nespēj pārstāvēt sabiedrību. Tādēļ tā ir pilsoņu atbildība: piedalīties savu interešu aizstāvēšanā.

“Reālie” un “virtuālie” rīdzinieki

Jūnija sākums mums atnesa pārsteigumu: izrādās, ka nākamajās vēlēšanās Rīgas vēlēšanu apgabālā būs par 3 mandātiem vairāk – lielākoties uz ārvalstīs dzīvojošo “virtuālo rīdzinieku” rēķina (ārvalstīs nodotās balsis, kā zināms, pierēķina Rīgas apgabalam). Latvijā, kā zināms, ir pieci vēlēšanu apgabali, un 100 Saeimas deputātu mandāti sadalās pa tiem proporcionāli apgabālā dzīvojošo pilsoņu skaitam. Četru pagājušo gadu laikā šis skaits ir būtiski pamainījies, līdz ar to ir mainījies arī tur ievēlamo deputātu skaits: Latgale (14), Kurzeme (12) un Vidzeme (25) ir zaudējušas vienam mandātam, Zemgalē tas ir palicis tāds pats (14), savukārt Rīga ir ieguvusi klāt trīs mandātus (35). Tas, bez šaubām, ir saistīts ar lielo Latvijas pilsoņu emigrāciju uz ārvalstīm pēdējos gados. Proti, ārvalstīs dzīvojošo pilsoņu skaits ir palielinājies, līdz ar to palielinoties arī Rīgas apgabala elektorātam.

Šīm izmaiņām ir būtiska ietekme uz vēlēšanu rezultātu. **Rīgā ievēlamo deputātu skaitam pieaugot, pieaug arī ārvalstīs dzīvojošo līdzdalības nozīme. Dzīvodami ārvalstīs, viņi palielina attiecīgā vēlēšanu apgabala deputātu skaitu un, līdz ar to, arī savu ietekmi. Taču, neaiziedami uz vēlēšanām, viņi šo ietekmi faktiski ļauj savā vietā lemt rīdziniekiem.** Tas jāņem vērā: šoreiz no Rīgas tiks ievēlēts vairāk deputātu, un to, kas tie būs, noteiks arī ārvalstīs dzīvojošie. Reālie rīdzinieki ir samērā aktīvi vēlētaji – galvaspilsētā uz vēlēšanām aiziet vairāk pilsoņu, nekā vidēji Latvijā. Tādēļ arī “virtuālajiem” rīdziniekiem ārvalstīs nevajadzētu palikt iepakaļus. **CVK vadītājs Arnis Cimdars lēš, ka kopumā ārvalstīs dzīvojošajiem tīri matemātiski vajadzētu ievēlēt 8 no 100 Saeimas deputātiem. Tas ir iespējams, tikai mobilizējoties un piedaloties vēlēšanās.**

Partijas un nepartijas

Latvijā, kā zināms, parlamenta vēlēšanas notiek pēc partiju sarakstiem. Balsotājs izvēlas vienu (un tikai vienu) no piedāvātajiem sarakstiem, ieliek to aploksnē un iemet balsošanas urnā. Tiesa, pirms tam vēlēšanu biļetenā ir iespējams izdarīt atzīmes: konkrētus kandidātus var svītrot un var viņiem pievilkt plusu. Tas beigu beigās ietekmēs no attiecīgā saraksta ievēlēto deputātu sastāvu: vēlētajū plusi un svītrojumi var kandidātu gan pabīdīt uz augšu (kā Artusu Kaimiņu pagājušajās vēlēšanās), gan pagremdēt uz leju (kā Solvitu Āboltiņu pagājušajās vēlēšanās). Šie plusi un svītrojumi ir efektīvs līdzeklis, lai paustu savu attieksmi pret konkrētiem cilvēkiem.

Vienlaikus ar Latvijas partijām ir jābūt uzmanīgiem. Vispirms, kopš neatkarības atjaunošanas ir izveidojusies tradīcija veidot partiju apvienības – kā Zaļo un Zemnieku Savienība, Reģionu apvienība un tamlīdzīgi. Vēlāk, ja kopīgais starts ir bijis daudz maz veiksmīgs, šīs apvienības bieži apvienojas vienā struktūrā – tā tas bija ar partiju “Vienotība” un “Nacionālo apvienību”. Vēlētajam šeit jābūt uzmanīgam. Ir jāpievērš uzmanība tam, no kādām sastāvdaļām attiecīgā apvienība ir veidojusies, un ko šīs sastāvdaļas ir darījušas iepriekš. Pašlaik, jūnijā vēl var parādīties kāda jauna apvienība no vecām sastāvdaļām, kas tiks izveidota uz vēlēšanām. Labā ziņa turpretī ir tā, ka vēlēšanās pie mums vairs nevar piedalīties “pēdējās minūtes piedāvājumi”. Saeima ir lēmusi, ka partijām, kas grib piedalīties vēlēšanās, ir jābūt dibinātām vismaz gadu pirms vēlēšanām, turklāt tajās ir jābūt vismaz 500 biedru. Tas izslēdz iespēju, ka

Partija “**Vienotība**”, kas pagājušajās vēlēšanās ieguva 2. vietu, šobrīd reitingos ir nokritusi līdz 3-4% atzīmei. Tas skaidrojams ar partijas nespēju risināt iekšējās problēmas, kuras visspilgtāk izpaudās 2015. gadā, kad “Vienotība” savas vainas dēļ zaudēja Ministru prezidenta portfeli. Virkne politiķu “Vienotību” ir pametuši. Pāri palikušie pašlaik ir konsolidējušies un nāk uz vēlēšanām ar savu tradicionālo piedāvājumu: eiropeisku, centrisku un tehnokrātisku politiku. Partijai ir izdevies saglabāt virkni pieredzējušu, populāru cilvēku, kuriem ir savs atbalstītāju loks. Taču tas vēl nebūt negarantē, ka “Vienotība” būs pārstāvēta nākamajā Saeimā.

“Vienotībai” pa pēdām seko **Jaunā Konservatīvā partija**, ar kuru tai ir arī daudz kas kopīgs. Vispirms, JKP šodien izspēlē Latvijā mūždien aktuālo pretkorupcijas kārti, un dara to diezgan efektīvi. Pati JKP nav jauna partija, taču tai ir izdevies piesaistīt virkni enerģisku kandidātu, tai skaitā, ļaudis no tiesībsargājošajām iestādēm. Zināms šķērslis šeit varētu būt politiskās pieredzes trūkums daudziem no tiem, kuru ne vienmēr ir iespējams pārvarēt ar enerģiju un ļoti uzstājīgu komunikāciju.

Attīstībai/Par ir jauns projekts, kura mērķis ir pārņemt bijušā “Vienotības” elektorāta liberālo daļu. Tā vadībā ir kopumā kompetenti cilvēki ar pieredzi politikā un valsts pārvaldē, un to lielākoties atbalsta gados jauni, izglītoti un eiropeiski cilvēki. Tomēr šai partijai ir arī virkne vājo vietu. Vispirms, daudzi tās redzami personāži ir vēlētajam pazīstami, un ne vienmēr tajā labākajā nozīmē. Otrkārt, Rietumu kreiso liberāļu dienaskārtība Latvijā nav īpaši populāra, un masu atbalstu tai iegūt ir grūti.

KPV.LV lielos vilcienos ir viena, ekspresīva cilvēka, Artusa Kaimiņa projekts, kurš savu līdzšinējo karjeru ir balstījis esošās “elites” un “sistēmas” lamāšanā – jāteic, reizēm arī interesantā un asprātīgā. Šīs partijas veiksmes ir tieši atkarīgas no iespējas sarīkot efektīvu šovu, kas spētu līdz oktobrim noturēt skatītāju uzmanību.

Latvijas Reģionu apvienība ir savdabīgs reģionos balstītās ZZS analogs, kuram arī ir izdevies piesaistīt vēl dažas interesantas personas. Visbeidzot, **Latvijas Krievu savienība** ir atklāti promaskaviska partija, kura apelē pie tās krievu vēlētajū radikālās daļas, kurai “Saskaņa” šķiet pārlietu rietumnieciska un konformistiska. Trīs pēdējās nosauktās partijas visdrīzāk Saeimā neiekļūs. Tomēr vēlētajū griba reizēm ir neprognozējama, un pie kāda īpaša zvaigžņu stāvokļa arī tām var paveikties. Maz kas gadās. Turpretī pārējie “mazie” spēlētāji – lai viņi man piedod – izskatās pārlietu bezcerīgi, lai viņu dēļ tērētu lasītāju uzmanību.

*Informāciju sagatavoja politologs Ivars Ījabs pēc PBLA pasūtījuma
Šis ir pirmais no trim priekšvēlēšanu situācijas Latvijā pārskatiem.*